

15. Bird R., Gendron P. The VAT in Developing and Transitional Countries. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 278 p.
16. Boehlje M., Carman H. Tax policy: implications for producers and the agricultural sector / M. Boehlje, H. Carman // American Journal of Agricultural Economics – 1982. – Vol. 64. – No 5. – pp. 1030-1038.
17. Durst R., Monke J. Effects of federal tax policy on agriculture / R. Durst, J. Monke. – U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service Agricultural Economic. – Report № 800. – 2001. – 52 с.
18. Ebrill L., Keen M., Bodin J.-P., Summers V. The Modern VAT. – International Monetary Fund, Washington, D.C., 2001. – 223 p.
19. Tait A.A. Value Added Tax / A.A. Tait. – Wash. : International Monetary Fund, 1988. – 228 p.
20. Veen H.B. van der, Meulen H.A.B. van der, Bommel K.H.M., Doorneweert B. Exploring agricultural taxation in Europe // Report 2.07.06. – The Hague, LEI, 2007.
21. Williamson J., Durst R., Farrigan, T. The potential impact of tax reform on farm businesses and rural households / J. Williamson, R. Durst, T. Farrigan // U.S. Department of Agriculture, Research Economic Service – Economic Information Bulletin № 107. – February 2013. – 32 p.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2015 р.

*

УДК 330.322.2:631.164.23:332.146.39.92

***М.І. КІСІЛЬ, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, завідувач відділу інвестицій
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»***

Інвестиційні проблеми в сільському господарстві Донбасу

Постановка проблеми. Рівень інвестування розвитку сільського господарства є найважливішим чинником економічного, соціального та іншого розвитку регіонів. Попередніми дослідженнями встановлено, що збільшення розміру капітальних інвестицій у сільське господарство з розрахунку на 1 га угідь зумовлює на лише позитивні зрушення у цій галузі, а й зростання усього валового регіонального продукту і, навпаки, зменшення інвестицій призводить до загострення соціально-економічних, політичних та інших протиріч [1].

Окупація частини території Донбасу призвела до значних втрат як у постраждалих регіонах, так і в державі, тому їх необхідно визначати з метою формування в подальшому вимог щодо їхньої компенсації та формування джерел фінансування інвестицій, враховуючи попередній рівень і компенсацію втрат у період окупації.

Оскільки частину виробничого потенціалу в промисловості, добувній та деяких інших галузях економіки постраждалих регіонів Донбасу вже безповоротно втрачено,

втрапи від окупації в майбутньому можуть бути компенсовані лише через їхнє відшкодування й завдяки міжнародній допомозі. Для тих економічних видів діяльності, зокрема сільського господарства, потенціал яких можна відновити інвестуванням, необхідні додаткові кошти для фінансування. Відновлення потенціалу сільського господарства сприятиме розвитку інших галузей і сфер економіки постраждалих регіонів. Тому перед плануванням відповідних заходів необхідно визначити рівень інвестування розвитку сільського господарства, що дасть змогу компенсувати втрати, заподіяні окупацією. Тим більше, що нинішні фінансові можливості сільськогосподарських товаровиробників Донбасу обмежені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правову основу розв'язання зазначеного завдання закладено спеціальним Законом України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” [2]. Загальні аспекти й підходи досліджували національні вчені та зарубіжні фахівці [3, 4]. Проте питання щодо потреби інвестицій на відновлення економіки сільського господарства

© М.І. Кісіль, 2016

постраждалих регіонів досліджені недостатньо.

Мета статті – оцінка загальної потреби капітальних інвестицій на відновлення докризового рівня інвестування і компенсацію їхнього спаду в сільському господарстві в період тимчасової окупації частини території Донбасу.

Виклад основних результатів дослідження. Встановлено, що масштаб інвестиційної проблеми, зокрема і в сільському господарстві регіону, можна оцінити за обсягом потреби в капітальних витратах на дані цілі за період, протягом якого передбачається розв'язати проблему. Проте в Україні поки що не встановлено орієнтири, з огляду на які можна було б визначати обсяги потреби інвестицій на подолання наслідків тимчасової окупації частини території Донбасу в сільському господарстві. Тому у відповідних розрахунках слід дотримувати принципу їх багатоваріантності. Однак за будь-якого варіанта подолання наслідків тимчасової окупації частини території постражда-

лих регіонів необхідно буде забезпечити значну активізацію інвестиційних процесів у сільському господарстві за рахунок усіх можливих джерел фінансування.

Дослідженнями встановлено, що загальний стан інвестиційних процесів у даній галузі доцільно оцінювати за показником капітальних інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь. Значення цього показника в розрізі регіонів України значно різняться, що доводить як про особливості галузевої структури й відмінності в рівнях капіталомісткості продукції, так і про наявність регіональних диспропорцій в інвестиційному забезпеченні та необхідність його суттєвого поліпшення в аграрному виробництві на території Донбасу. Якщо показник розміру капітальних інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь у середньому по Україні в 2014 році становив 937 грн, то в Донецькій і Луганській областях – відповідно 295 і 228 грн/га, що в 11–14 разів менше, ніж у лідируючої за цим показником Івано-Франківської області (табл.).

Капітальні інвестиції у сільське господарство з розрахунку на 1 га сільгоспугідь, тис. грн

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Капітальні інвестиції в сільське господарство у фактичних цінах відповідних років на 1 га угідь					
Україна – всього	580,2	851,8	898,8	861,7	937,4
Область: Донецька	571,4	855,0	551,0	755,3	295,4
Луганська	284,6	364,0	539,0	432,7	228,5
Капітальні інвестиції в сільське господарство на 1 га угідь у перерахунку на ціни 2014 р.					
Україна – всього	765,1	1289,5	1261,0	1018,5	937,4
Область: Донецька	753,4	1294,4	773,1	892,8	295,4
Луганська	375,3	551,1	756,2	511,5	228,5
Індекс регіону до середнього значення показника капітальних інвестицій на 1 га, %:					
Донецька область	98,5	100,4	61,3	87,7	31,5
Луганська область	49,1	42,7	60,0	50,2	24,4

Джерело: Розрахунки автора.

Як видно з таблиці, у докризовому 2013 році в зазначених областях капітальні інвестиції у сільське господарство з розрахунку на 1 га сільгоспугідь у фактичних цінах становили відповідно 755 і 433 грн, або 87,7 і 50,2 % до середнього рівня показника по країні, хоча у період до 2008 року за цим показником вони займали кращі місця. Нині

ці регіони з колишніх лідерів у інвестиційній діяльності в сільському господарстві перетворилися на аутсайдерів, які в 2014 році посіли останні 23 і 24 місця в галузевому інвестиційному рейтингу регіонів.

Тимчасова окупація частини території Донецької і Луганської областей та військові події на підконтрольних територіях уже в

2014 році призвели до різкого спаду інвестиційної діяльності в сільському господарстві й скорочення капітальних інвестицій. За попередніми оцінками, у 2015 році в цих регіонах теж зменшаться інвестиції на 1 га угідь, їхні розміри не забезпечуватимуть не лише розширеного, а й простого відтворення виробництва і капіталу, обсяги випуску сільськогосподарської продукції скоротяться, а негативний вплив цих процесів на економіку та соціальну сферу держави і регіонів посиляться.

Спад інвестиційної діяльності в сільському господарстві зазначених областей разом з іншими чинниками зумовив зниження обсягів виробництва продукції, якої за 2014 рік і 11 міс. 2015 року по Донеччині й Луганщині (без окупованих територій) було вироблено відповідно лише 46,7 і 45,1%.

Негативні наслідки війни на Донбасі показують, що інвестиції у сільське господарство є основою розвитку всієї економіки й соціуму. Зростання інвестицій забезпечує додатковий випуск агропродукції, яку використовують в інших галузях і сферах економіки, що дає позитивні мультиплікативні ефекти. Виявлено тісний взаємозв'язок між показником капітальних інвестицій на 1 га та зміною обсягів товарної продукції сільського господарства, прибутку й валового регіонального продукту, який, зокрема, характеризують коефіцієнти кореляції, значення яких становлять відповідно 0,95, 0,85, і 0,56. Спад інвестицій у сільському господарстві Донбасу зумовив не лише негативні наслідки в цій галузі, а й скорочення всього валового регіонального продукту та зниження рівня економічного і соціального забезпечення населення. Тому інвестиційні заходи щодо усунення негативних наслідків тимчасової окупації частини території України слід формувати з урахуванням їхньої потреби на розвиток аграрного виробництва і сільських територій, розглядаючи їх як ключовий чинник для досягнення позитивних зрушень.

Масштаб проблеми інвестицій у розвиток сільського господарства постраждалих регіонів Донбасу внаслідок військових подій для кожного конкретного року доцільно визначати за сумою не здійснених тут витрат

по двох складових: перша – капітальні інвестиції, що через окупацію не були здійснені в аналізованому (звітному) році; друга – обсяги інвестицій, що не надійшли в кожному попередньому році окупації, поділені на тривалість періоду в роках, за який планується компенсувати втрачені через окупацію інвестиції. Чим триваліший буде період окупації, тим більшою буде сума втрат інвестицій, а відповідно – зростатиме обсяг потреби в компенсації джерел фінансування вкладень.

При цьому в умовах інфляції чи дефляції суми коштів, які характеризують масштаб інвестиційної проблеми, слід приводити до рівня цін відповідного року, за який здійснюються розрахунки. Наприклад, якщо в 2013 році капітальні інвестиції у сільське господарство Донецької й Луганської областей з розрахунку на 1 га угідь у фактичних цінах становили відповідно 755,3 і 432,7, то в перерахунку на ціни 2014 року (за індексами, що визначає Держслужба статистики України, 829,8 та 511,5 грн. Різниця, яку слід компенсувати через військові події по цих областях лише за 2014 рік, становитиме відповідно 597,4 і 283,0 грн на 1 га сільськогосподарських угідь, а усього по підконтрольній території – 1162 млн грн. Статистичні дані про індекси інвестицій за січень-вересень 2015 року доводять про посилення спаду їхньої динаміки. Тому за увесь 2015 рік слід очікувати, що: капітальні інвестиції на 1 га сільськогосподарських угідь у цінах 2014 року порівняно до попереднього року в досліджуваних областях зменшаться більше, ніж удвічі; очікувані сумарні втрати інвестицій у 2015 році, що збільшують масштаб інвестиційної проблеми, становитимуть не менше 1,3 млрд грн; масштаб інвестиційної проблеми, що сформувався в 2014–2015 роках і потребує додаткових джерел фінансування, дорівнює 2,5 млрд грн.

Наведені розрахунки масштабу інвестиційної проблеми на підконтрольних територіях Донбасу не є остаточними, оскільки військові події не припинено, а інвестиційну діяльність у сільському господарстві не відновлено. Тому подібні розрахунки слід продовжувати й визначати інвестиційні втрати наростаючим підсумком.

Втрати по окупованій території Донбасу поки що не визначалися, оскільки вихідні показники для відповідних розрахунків відсутні. Чи будуть необхідні більші обсяги компенсації інвестиційних втрат і триваліший період відновлення економіки сільського господарства. Тривалість цього періоду слід визначати з урахуванням конкретних умов та обставин. Орієнтовно можна прийняти алгоритм, що один рік кризи потребує двох років подолання її наслідків.

Варто також враховувати можливості забезпечувати певні рівні інвестування сільського господарства постраждалих регіонів. Орієнтири для вибору рівня інвестування розвитку сільського господарства мають бути зрозумілими з огляду на принципи, закладені в них. У зв'язку із зазначеним, для сільського господарства Донбасу надалі доцільно реалізовувати принцип пріоритетного інвестування. Щодо рівня пріоритетності, то можна розглядати його варіанти, які забезпечуватимуть помірне або швидке відновлення аграрної економіки регіонів. За помірної варіанта можна передбачати, що капітальні інвестиції у сільське господарство Донбасу в період його відновлення здійснюватимуться на рівні, середньому по державі. Проте сприятливішим вважається варіант, за якого інвестиції на зазначені цілі формуватимуться на середньому рівні кращих регіонів.

Враховуючи зазначене, орієнтовні оцінки потреби капітальних інвестицій у сільське господарство Донецької та Луганської областей у процесі дослідження було здійснено по трьох варіантах:

перший (контрольний) – якщо не запроваджуватимуться додаткові заходи щодо поліпшення інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства;

другий – буде досягнуто середній по державі рівень інвестування сільського господарства;

третій – на загальнодержавному рівні буде застосовано пріоритетність інвестиційного забезпечення розвитку цієї галузі в постраждалих регіонах.

Розрахунками встановлено, що для реалізації у сільському господарстві Донецької та Луганської областей другого й третього ва-

ріантів у 2014 році необхідні були капітальні інвестиції на 1 га сільськогосподарських угідь у розмірах – відповідно 937 і 1462 грн. Тобто, по Донецькій області слід було додатково інвестувати за другим варіантом – 642 грн/га, а за третім – 1167 грн/га, відповідно по Луганській –708 та 1234 грн/га. Сумарна додаткова потреба по обох областях за другим варіантом за рік становить 1680, а за третім – 2887 млн грн. Зазначені показники додаткової потреби капітальних інвестицій у сільське господарство показують, які кошти необхідно додатково вкладати, щоб забезпечити пріоритетність розвитку сільського господарства Донбасу.

Порівняння показників, що характеризують масштаб проблеми інвестицій та їхню потребу для досягнення в регіонах Донбасу середнього і вище середнього рівня інвестування розвитку сільського господарства, доводить, що компенсація інвестиційних втрат, понесених сільським господарством на підконтрольних територіях Донбасу, не розв'язує повністю його проблем, оскільки вже перед окупацією інвестиційна діяльність товаровиробників була уповільнена через наявність тут кримінальних і тінювих угруповань.

Якщо всі чинники, які в 2014 році мали б забезпечити середній по державі рівень інвестування розвитку сільського господарства Донбасу (другий варіант), прийняти за 100%, то фактичні умови дали змогу здійснити лише 28,5 % можливих вкладень. Фактор військових подій спричинив зменшення можливого обсягу інвестицій на 49,5%. На криміногенні й інші негативні фактори, що порівняно з іншими регіонами сильніше пригнічували тут інвестиційну діяльність, припадає 22% .

Надзвичайно несприятливі умови для інвестиційної діяльності в сільському господарстві Донбасу, сформовані різними групами негативних чинників, потребують невідкладного прийняття рішень щодо виправлення ситуації, що не менш важливе, ніж заходи військового та антикримінального характеру.

У зв'язку з обговоренням ідеї розроблення й реалізації інвестиційної програми відновлення аграрної економіки Донбасу, при

розв'язанні цього завдання доцільно виходити з такого:

якщо дана програма передбачатиме заходи, що забезпечать усунення наслідків військових подій та інших негативних чинників інвестування розвитку сільського господарства на підконтрольних територіях Донецької й Луганської областей у період до 2020 року, то орієнтовна потреба коштів на такі цілі за рахунок усіх джерел фінансування за другим варіантом становитиме не менше 2,3, а за третім – 3,7 млрд грн на рік;

у разі, коли стратегія фінансування капітальних інвестицій на відновлення економіки сільського господарства постраждалих від військових подій регіонів Донбасу реалізовуватиметься за кошти з національних джерел, за найоптимістичнішими передбаченнями вони уможливають здійснити лише неповний другий варіант інвестиційного забезпечення;

реалізація третього, найбільш бажаного, і частково другого варіантів інвестування розвитку сільського господарства на підконтрольній території Донбасу можлива за умови, якщо крім національних інвестиційних ресурсів на ці цілі будуть спрямовані кошти міжнародних організацій, донорів та відшкодування винних сторін;

концентрація інвестиційних ресурсів у необхідних обсягах дасть змогу мінімізувати обсяги їхньої потреби і, навпаки, розтягнення строків збільшить потребу вкладень та віддалить у часі терміни розв'язання проблеми.

Висновки. 1. У зв'язку з тимчасовою окупацією частини території Донецької і Луганської областей та військових подій у їхньому сільському господарстві різко уповільнилися інвестиційні процеси, що негативно позначилося не лише на результатах у галузі, а й на соціально-економічному розвитку цих регіонів.

2. Через військові події обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство досліджуваних областей у 2014–2015 роках зменшився на 2,5 млрд грн. Відновлення інвестиційної діяльності в сільському господарстві постраждалих регіонів слід розглядати як важливе національне завдання.

3. Потреба капітальних інвестицій у сільське господарство на підконтрольній території Донбасу залежно від варіантів пріоритетності у цінах 2014 року становить 2,3–3,7 млрд грн на рік, що перевищує можливості національних товаровиробників і держави, а тому потребує пошуку додаткових джерел фінансування.

Список використаних джерел:

1. Кісіль М.І. Інвестиційна привабливість сільського господарства регіону / М.І. Кісіль // Економіка АПК. – 2014. – № 8. – С. 44.
2. Закон України Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 2014. – № 26. – Ст.892. Із змінами внесеними згідно із Законами України, в редакції на жовтень міс. 2015 року.
3. Donbas Recovery: Assessment of social and economic losses and State Policy Priority Directions /National Academy of Sciences of Ukraine. – К. 2015. www.nas.gov.ua/.../Summary_Donbas_Eng.pdf.
4. Mariia Zolkina. Formation Ukrainian Policy Regarding Donbass: Problems and Prospects of inclusive Dialog / Ukraine's Strategy for Building Relations with the Population of Crimea and Donbass. Lessons Learnt from Georgia for Ukraine. К. 2015. – P. 16-23. iwp.org.ua/img/Ukraines_Strategy_final.pdf.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2015 р.

*